

PROBLEM TIPOLOGIJE SLAVENSKOGA PATERIKA

Olga NEDELJKOVIĆ, Zagreb

Paterici predstavljaju specijalni žanr asketske literature zajedno s takvim djelima kao Dioptra Inoka Doroteja, Ljestvica Jovana Ljestvičnika. Ali za razliku od navedenih djela Jovana Ljestvičnika, Inoka Doroteja i sl. koji predstavljaju sistem asketskog samoodgoja (Dioptra — ogledalo, Ljestvica — cijeli sistem), paterik je bio popularniji žanr koji predlaže sistem asketskog odgoja u obliku mnogobrojnih priča o podvizima na konkretnim primjerima koji prikazuju borbu sa strastima i obavezno su uokvirene poukama »staraca«, rukovodilaca. Prirodno da je kao takav, paterik postao priručna, stolna knjiga asketskomonaškog usavršavanja.

Ovaj tip literature nikao je u vrlo rano doba. Pojava paterika je vezana za rađanje monaštva u toku III—IV st. Njegov osnivač je bio Egipćanin Antonij, koji je za svoga života (sredina III — sredina IV v.) stvorio u Egiptu prvu formu monaškog života — pustinjaštvo. Tokom IV v. monah Pahomij (282—346) organizira monaške komune — samostane, prvi u gornjem Egiptu, u Tivaidi (Tebaidi) — Tavenisiotski samostan, gdje su utvrđena pravila monaških dužnosti. Iz Egipta monaštvo se širi i u Siriju i Palestinu. Tu se, pored pustinja i samostana, život monaha odvija i u novom obliku lavri, koje su predstavljale skupinu zasebnih ćelija. Prvi je paterik posvećen egipatskim pustinjacima. Napisao ga je nepoznati autor krajem IV v. (395—396); poznat je pod naslovom: »*Ἡ κατ' Αἴγυπτον τῶν μοναχῶν ἱστορία*«. Tekst je redigiran nekoliko puta i dosta je čest u grčkim rukopisima, a preveden je i na latinski kao *Historia Monachorum in Aegipto*, a i na sirijski.

Oko 420. godine, također na grčkom jeziku, pojavljuje se tzv. Lavsaik (*Λαυσαϊκόν*). Napisao ga je jelenopoljski episkop Paladije

(364—430) po naredbi bizantskog velmože Lavsa, po kome je paterik i dobio ime. U slavistici on je poznat pod imenom *Egipatski paterik*.

Život egipatskih monaha postao je predmet stotine djela, poznatih u bizantologiji pod nazivom *apoftegmata*, koji ni do danas nisu u potpunosti proučeni, iako su se morali pojaviti vrlo rano, možda čak već polovicom IV v., ili u V v. Ovi zbornici apoftegmata mogu biti dvije vrste: jedni zbornici sadrže tekst paterika pod naslovom: *Ἀνδρῶν ἁγίων βιβλος*; po opisu patrijarha Fotija, jedan stari grčki tekst te vrste paterika bio bi i tzv. *Μέγα Δειμωνάριον* — popularan zbornik Apoftegmata, gdje su samo u prvom dijelu izložene pouke po alfabetskom poretku, pa često ima naziv: *Ἀποφθέγματα τῶν ἁγίων γερόντων*. Prema svjedočanstvu Fotija taj predstavlja samo jedan izbor iz velikog i samostalnog *Ἀνδρῶν ἁγίων βιβλος*. Ovaj je u slavistici poznat kao *Skitski paterik*, dok je slavenski prijevod *Ἀποφθέγματα τῶν ἁγίων γερόντων* poznat kao *Azbučni i Jerusalem-ski paterik*. U stvari to je samo skraćena verzija Skitskog paterika u alfabetskom redoslijedu.

Po tipu Apoftegmata stvoreni su slični tipovi paterika i na drugim mjestima. U prvoj četvrtini VII st. Gruzincac Joan Mosh opisao je palestinske manastire u svome djelu *Δειμῶν πνευματικός*, koje je završio na Sinaju te je dobilo ime *Sinajski paterik*.

Pored ova dva najstarija paterika, Skitskog i Sinajskog, nastalo je u VI vijeku popularno djelo pape Grigorija I Velikog (Dvojeslova — 540—604) o životu talijanskih monaha *Dialogi de vita et miraculis patrum Italicorum et aeternitate animarum*, napisano oko 593—4. god., a koje je docnije (između 741 i 752) papa Zaharije preveo na grčki. Slavenski prijevod je poznat kao *Rimski paterik*. Po svojoj strukturi on se jako razlikuje od ostalih paterika, jer je pisan u vidu dijaloga između Grigorija i njegova prijatelja đakona Petra u četiri velika dijela.

Svetlina Nikolova daje opširno pregled ovih šest tipova paterika sa dosta iscrpnom literaturom grčkih izvornih tekstova,¹ što odgovara uglavnom hronološkom oformljavanju pojedinih zbornika, ali u suštini se svodi na dva tipa kad je riječ o životu egipatskog monaštva. Ovaj tzv. Egipatski paterik ili Skitski izložen je u zbornicima

¹ Svetlina Nikolova, Rannite starobŭlgarski prevodi na pateričnite sbornici, u zb. »Konstantin-Kiril Filosof«, Jubileen sbornik po slučaj 1100-godišnjatna ot smŕtta mu, Sofija 1969, 219—236 s opširnom literaturom.

Apoftegmata s različitim nazivom odnosno redosljedom prema temama i prema azbučnom poretku. N. v. Wijk je predlagao da se oba ova tipa paterika nazovu jednim imenom *Skitski*.²

Potpuno drugi tip predstavljaju kasniji paterici — obični hagiografski zbornici žitija isposnika u pojedinim manastirima, kao ruski Kijevo-pečerski paterik, nastao u XI v., ili kao Atonski paterik s životima svetogorskih otaca.

Problem slavenskog paterika predstavlja jedno od najzamršenijih pitanja staroslavenske književnosti. Nasuprot tekstovima Svetog pisma i liturgijskim, koji sadrže točno utvrđeni tekst, kao i u poređenju s djelima asketološke književnosti koja su vezana za imena konkretnih autora, sačuvani slavenski tekstovi paterika predstavljaju zbornike kolebljivog sadržaja, gdje su se pojedini sastavi više-manje slobodno prenosili iz jednog tipa u drugi, a često nadopunjavali potpuno heterogenim sastavima poučne homiletičke književnosti, kao i kanonskim tekstovima, poput izvoda iz epitimejnog kanona. Pri tome postojeća uobičajena zaglavlja nisu stalno fiksirana za određeni tip, pojavljujući se ponekad u patericima različitog sastava. Stoga, bez obzira na niz pojedinih odličnih studija N. v. Wijka i dr., ne može se smatrati utvrđenim odnos sačuvanih slavenskih tekstova prema grčkim patericima u njihovom vjerojatno prvobitnom sastavu i kasnijim redakcionim varijantama i preradama.

*

U slavistici se smatra da je prvi prijevod paterika na slavenski načinio još Metodije. U XV glavi Metodijeva žitija spominje se da je Metodije pri kraju svoga života preveo pored završnih knjiga Starog zavjeta (izuzev Makabejskih) još i »nomokanonъ, rekъše zakonu pravilo, i oтъčьskuja knigy přełoži«. Pojam »oтъčьskuja knigy« u slavistici promatra se bilo kao paterik bilo kao homilijar, a da pri tom autorstvo Metodijevo ni u jednom slučaju nije osporeno. Paterik, kao i jedan izbor iz Homilijara pripadaju vjerojatno ogromnom korpusu Methodianum. Neke su homilije prevedene od najstarijega doba staroslavenske pismenosti, o čemu svjedoči njihovo prisustvo u Cloz. i Sup. zbornicima, a osobito u Uspen. zborniku, a koje se zatim u određenom broju ponavljaju i u Mihanovićeveu homilijaru.

---

² N. van Wijk, Was ist ein Paterik Skitskij?, *Annales Academiae Scientiarum Fennicae*. Ser. B., Bd. 27, 348—353; isp. suprotno mišljenje Nikolove, Cit. o., str. 227.

Što se tiče paterika, — on je imao vrijednost osnovnog priručnika za moralno usavršavanje, kako je to dobro obrazložio Van Wijk³. Tekstovi paterika nisu ulazili u kanonski dio službe, već su se upotrebljavali kao slobodne pouke, u određenim momentima, npr. za vrijeme »svenoćnog« bdenija tj. u prekidu između večernje i jutrenje, pogotovo za vrijeme Velikog posta — na jutrenje, za vrijeme trpeze i sl. — kao poučenja u vidu slobodnog sastava, i kao takvi mogli su biti mijenjani prema potrebi. Metodije i svi njegovi učenici su bili monasi. Prva ćirilometodska škola, kao ni škole njihovih učenika nisu mogle biti drugačije organizirane nego po tipu monaškog kolektiva, gdje su svi učenici morali svaki dan praktički sudjelovati u službi i prisustvovali svim podukama. Slavenski misionari su i na terenu Moravske morali živjeti monaškim životom u skupinama, pridržavajući se strogih regula monaškog života koji je upravo bio sadržan u patrističkim tekstovima paterika.

U sklopu cijelog niza problema vezanih za još nedovoljno proučeni tekst paterika, osnovni problem ostaje da se utvrdi: koji je od navedenih tipova paterika preveo Metodije s obzirom da su sva četiri osnovna tipa paterika relativno rano bila prevedena na slavenski?

Studije Van Wijka na osnovu bugarskih i srpskih tekstova XIII i XIV v. dovele su ovoga najvećeg poznavaoa slavenskog paterika do zaključka da je najstariji prijevod Metodijeva paterika mogao biti skitski paterik i da je on preveden u Panoniji (odnosno u Moravskoj).⁴ Tome u prilog svakako bi išao arhaični karakter jezika, leksika i vrlo stari gramatički oblici. Skitski paterik je bio veoma popularan i rasprostranjen po tekstovima staroslavenskog razdoblja. Citate skitskog paterika sadrži već Prezbiter Kosmas iz X stoljeća, zatim ruski Izbornici iz 1073 i 1076. godine (posljednji pored dvije paterične priče sadrži i paterične pouke). Ovaj se tip paterika čuva i u kasnijim prijepisima bugarske i makedonske redakcije: pored hilendarskog paterika iz 1346. godine u samostanu Krki i paterika

---

³ Van Wijk, Studien zu den altkirchenslavischen Paterika, Verhandlungen der Koninklijke Akademie van Wetenschappen. Afdeling Letterkunde. Nieuwe Reeks, Bd. 30, H. 2.; *idem*, Der grossmährische Bischof Method als Übersetzer von Erbauungsliteratur, Slawische Rundschau, Bd. 10, H. 6, 6—9; W. R. V e d e r, Was ist Methods Väterbuch? Dutch Contributions to the Seventh International Congress of Slavists, Warsaw, August 21—27, 1973, Mouton 1973, 153—160.

⁴ V. W i j k, O Pateryku przetłumaczonym przez sw. Metodego, 2. Międzynar. sjazd slawistów. Księga referatów. Sekcja I, Językoznawstwo, 167—169, u proširenom obliku u »Prace Filologiczne, Bd. 17, 59—65 (1937).

br. 152 Nacionalne biblioteke u Beču, poznati su još: GBL, zb. Popova br. 93 bugarskosrpski skitski paterik iz XIV v.; GPB Q I 899 bugarski skitski paterik, kraj XIV — početak XV v. kao i azbučno-jerusalimski Rilskog samostana br. 3/2. Ruska redakcija zastupljena je u rukopisima GBL, zb. Tr.-Serg. lavre № 37, paterik skitski i Limonis s kraja XIV — početka XV v.; zb. Pogodina № 267 skitski paterik; GIM zb. Čudovskoga samostana br. 18, paterik poglavni s dopunama s kraja XIV v.; GBL zb. Mosk. Duh. Akad. Fund. br. 58 iz XIV—XV v. Od tekstova skitskog paterika srpske redakcije izvan teritorije Jugoslavije postoje Narod. bibl. u Sofiji № 301 (60) XV v.; № 303 (283) XV v.; № 1037 s kraja XIV v.; № 1038 s kraja XIV — početka XV v. (isp. Conev, Opis I, II, str. 237—238; i 240—245). GPB, Giljf. 92 — paterik skitski iz XIV v., odlomak od 2 lista; br. 10 pariške Nac. biblioteke, Vuk. br. 40 berlinske Nacionalne biblioteke, azbučno-jerusalimski paterik, GPB Giljf. 50 — paterik azbučni XIV v. s 383 lista.⁵ Ne uzimamo u obzir tekstove paterika atonskih manastira koji još nisu dovoljno registrirani.

Nasuprot skitskom pateriku u većem broju južnoslavenskih i ruskih rukopisa, sinajski je paterik poznat do danas samo u dva rukopisa: u rukopisu ruske redakcije iz XI v. (isp. izdanje V. S. Golyšenko, V. F. Dubrovina, Sinajskij paterik, Moskva 1967, str. 401 + + 11 fotosnimaka) i u rukopisu GBL. zb. Popova br. 679 srpske redakcije iz druge polovice XIV v., gdje se on nalazi u sastavu s »Apostolskim i evanđeljskim čitanjima na odabrane praznike (sa pesnopenijima) i vaskrsnim evanđeljima«; čitav rukopis sadrži svega 184 lista. Sinajski paterik nije doživio tako veliku popularnost kao skitski paterik. Poznat je u Lavrentijevskom zborniku iz 1348. god., gdje je uključeno 13 pateričnih priča iz sinajskog paterika.⁶ Arhimandrit Leonid je prvi iznio mišljenje da je to veoma stari prijevod, koji najvjerojatnije pripada Metodiju. S obzirom da je on u svome kratkom članku »Svedenija o slavjanskih i ruskih prevedah Paterikov različnih naimenovanih i obzor redakcij onih« prvi put naučno formulirao problem tipologije postojećih slavenskih tekstova paterika, dat ćemo veće izvode iz njega. Evo što on kaže za *sinajski paterik*: »Sinajski paterik (Limonis, Limonar) je djelo Ivana Mosha, koje se pojavilo u VII vijeku; u grčkom originalu ono sadrži 219 glava, što odgovara u slavenskom 301, a s dodatim glavama 336

⁵ Za podatke o ruskim kolekcijama isp. Arheografičeskij ežegodnik za 1965 god, ANSSSR, Moskva 1966, 177—271.

⁶ Arheografičeskij ežegodnik, str. 227.

glava ili slova. Preveden je u dubokoj drevnosti i najvjerojatnije pripada broju prijevoda naših prvoučitelja, točnije sv. Metodija... Sinajski paterik je 1528. godine bio popravljan (»ponovljen«) po narudžbi novgorodskog mitropolita Makarija (upor. rukopis biblioteke Soloveckoga samostana № 16, 240 l.). Korekciju je načinio monah Dosifej-Osifitie. 1628. god. sinajski paterik je prvi put Spiridon Sobolj izdao u Kijevu na dvoru kijevskog mitropolita Iova Boreckoga pod imenom Limonar.⁷ U posljednje je vrijeme mišljenje Arhimandrita Leonida podržala T. A. Ivanova prilogom »Zametki o leksike sinajskoga paterika« (K voprosu o perevode Paterika Me-fodijem).⁸ Nije isključeno da i Sinajski paterik pripada velikom Metodijevu opusu, možda već njegovu veoma poznom periodu. Gotovo da ne podliježe sumnji da je to prijevod staroslavenske epohe, kad je potreba za tom vrstom literature bila veoma velika, pa je uz skitski paterik preveden i sinajski.

S obzirom na još neproučen i nejasan problem slavenske klasifikacije paterika uopće, a posebno problem odnosa tzv. skitskog i azbučno-jerusalimskog paterika, navodimo pasus Arhimandrita Leonida o jerusalimskom i skitskom pateriku: »Jerusalimski paterik ili skraćeno Limonarij ima dvije redakcije. Prva je poznata pod nazivom »skitski paterik«, redakcija poznata kao Savvinska (po lavri sv. Save Osvećenoga); po opisu patrijarha Fotija grčki original toga paterika sastojao se od 22 glave; a slavenski prijevod s dodatnim glavama sadrži 43 (ili ponekad 38) glava. Ta se redakcija ponekad sreće posebno, a češće su joj pridruženi drugi sastavi; npr. spisu Moskov. Sinod. bibl. XIV v. № 153 dodati su Pandekti Antioha, dok je opet rukopis Troice-Sergiev. Lavre na pergameni, također iz XIV v. (№ 37), spojen sa sinajskim paterikom. — Druga redakcija, kratka (17 slova), sreće se gotovo uvijek skupa s azbučnim paterikom. Sudeći po ostacima bugarskog pravopisa nekih rukopisa, jerusalimski paterik je preveden u Bugarskoj u XIII v. — Ruski prijevod prve redakcije jerusalimskog paterika izdan je 1850. god. u časopisu »Dušepoleznogo čtenija« u Moskvi pod naslovom »Drevnij paterik«. U IV odjeljku o skitskom pateriku Leonid kaže ovo: »Skitski paterici

⁷ Arhimandrit Leonid, Svedenija o slavjanskih i ruskih perevodah Paterikov različnyh naimenovanij i obzor redakcij onyh, Čtenija v Imperatorskom obščestve istorii i drevnostej rossijskih pri Moskovskom universitete, 1890, 4/III, Moskva 1891, str. 1—3.

⁸ Voprosy sovremennoj filologii, Sbornik statej k semidesjatiletiju Akad. V. V. Vinogradova, Moskva 1965, 149—152.

neodređenih redakcija su različiti i među sobom pokatkada nisu slični. Možemo ih podijeliti na tri grupe: najpotpuniji sa 300 i više glava; srednji s 200 i više glava (211, 203 . . .), mali sa 100 i više glava (115 . . .). Rukopis Carskoga (Uvarov. bibl.), № 293, XVI v., (310 glava), jedan je od najpotpunijih. Troice-Sergijev. Lavre № 704, XV v. (203 glave), srednji je. Rukopis Carskoga (Uvarov. bibl.), № 294, (115 glava), mali je. Preveden je u Rusiji u XIV v.«⁹

Poslije opisa Gorskog i Novostrujeva, Vostokova i dr. na problemu skitskog paterika zaustavio se i V. Preobraženski koji je utvrdio da je taj tip paterika prodro u Rusiju još u predmongolskom periodu.¹⁰ Međutim nedostatak analiziranih tekstova nije omogućio precizniju klasifikaciju tipova skitskog paterika, niti utvrđivanja njegovih docnijih redakcija. Naziv »skitski paterik« je uslovno stvoren na slavenskom terenu,¹¹ a često se pogrešno primjenjuje i za druge vrste paterika. N. van Wijk je široko analizirao problem ovog tipa paterika u cijelom nizu radova.¹² Kao što je već rečeno, on je dao prednost onom tipu skitskog paterika koji odgovara djelu *Ἀνδρῶν ἁγίων βιβλος* smatrajući ga za Metodijev prijevod. Kakva je hronološka veza azbučno-jerusalimskog tipa koji odgovara djelu *Μέγα Λειμωνάριον* i tzv. skitskog tipa na slavenskom terenu morat će se još utvrditi. Radovi Van Wijka su ukazali na to da su sve interpolacije u tekstu oba tipa slavenskog paterika morale već biti sprovedene u grčkom originalu. Uspoređenjem tekstova obadva ova tipa paterika utvrđeno je prisustvo bogate »kontekstualne sinonimije«, odnosno brojnih leksičkih varijanata, što je dalo osnove Van Wijku da

⁹ Arhimandrit Leonid, Cit. o., 2—3.

¹⁰ V. Preobraženski, Slavjano-russkij skitskij paterik, Kiev 1909, str. 168. i dalje.

¹¹ Prvi put je V. M. Undoljskij, upotrijebio naziv »skitski paterik« u Bibliografičeskie razyskanija po slučaju vyhoda opisanija biblioteki Moskovskogo obščestva istorii drevnostej rossijskih, sostavlennogo P. Strojevym. — Moskvitjanin 1846, № 11—12, str. 198—202.

¹² V. Wijk, Zu den slavischen Paterika, ZFSPH, Bd. 9, 357—359; Dva Slavjanskih Paterika, Byzantinoslavica IV, 22—35; Die slavische Redaktion des Mega Leimōnarion, Byzantinoslavica IV, 236—252; Das gegenseitige Verhältnis einiger Redaktionen der Andrōn hagiōn biblos und die Entwicklungsgeschichte des Mega Leimōnarion, Mededelingen der Koninklijke Akademie van Wetenschappen. Afdeling Letterkunde. Ser. A., Bd. 75, H. 4; Noch einmal Tolstojs 'Vater Sergij', ZFSPH, Bd. 11, 356—358; Rukopisni paterik manastira Krke, Magazin Sjeverne Dalmacije, Split 1935, 108—110; La traduction slave de l'Andrōn hagiōn biblos et son prototype grec, Byzantion, Bd. 13, 233—241, kao i u već citiranim radovima.

zaključi da se radi o različitim redakcijama.¹³ Danas je takav zaključak već teško prihvatljiv, jer su nova istraživanja u oblasti ćirilometodske tehnike prevođenja pokazala da je jedno od bitnih svojstava norme prvog slavenskog književnog jezika bila upravo velika leksička varijabilnost.¹⁴ — U posljednje doba ovome tipu paterika posvetila je pažnju Kl. Ivanova-Konstantinova, dajući podroban opis paterika ruske redakcije XIV v. zb. Pogod. № 267.¹⁵

U posljednje vrijeme prišlo se dubljoj analizi pojedinih tipova paterika. Nesumnjivo najlakše pitanje predstavlja problem tzv. rimskog paterika, budući da je on vezan za ime određenoga autora, pape Grgura I Velikog.¹⁶ Apriorno bi se moralo pretpostaviti da je i rimski paterik bio preveden u Moravskoj i to s obzirom 1) na vrhovnu rimsku jurisdikciju tamošnje moravske crkve i 2) osobito na autoritet pape Grgura I Velikog. Iako je Van Wijk razložno odbacio mišljenje Soboljevskoga da je rimski paterik bio Metodijev prijevod,¹⁷ to ne isključuje hipotezu da je rimski paterik bio preveden u Moravskoj školi ćirilometodskih učenika. To je pitanje koje zahtijeva posebnu analizu, ali je nesumnjivo da je taj tekst isto tvorevina najranije epohe slavenske pismenosti.

Nešto kasnije, kako je to utvrdio Van Wijk, javlja se slavenski prijevod *egipatskog paterika*, tzv. Lavsaika, možda u X v.¹⁸, iako su pojedine popularne priče iz ovoga zbornika već prevedene u staroslavensko doba. (Isp. priču o Pavlu Preprostom u Supr. i dr. čitanja u staroruskoj literaturi). Grčki tekstovi ni ove redakcije nisu do

---

¹³ V. Wijk, Dva slavjanskih Paterika, 22—35; Die slavische Redaktion des Mega Leimōnarion, 236—252; Das gegenseitige Verhältnis einiger Redaktionen der Andrōn hagiōn biblos und die Entwicklungsgeschichte des Mega Leimōnarion, i dr.

¹⁴ E. M. Vereščagin, Iz istorii voznikovenija pervogo literaturnogo jazyka slavjan I, II, Moskva 1971, 1972, str. 255 i 199.

¹⁵ Kl. Ivanova-Konstantinova, Ob odnoj rukopisi XIV v. Pogodinskogo sobranija, TODRL XXV, Moskva-Leningrad 1970, str. 294—308.

¹⁶ F. W. Mareš, Welches Griechische Paterikon wurde im IX Jahrhundert ins Slavische übersetzt?, Anzeiger der phil.-hist. Klasse der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 109. Jahrgang 1972, So. 9, str. 205—221, gdje je obilno navedena literatura; Chr. Hannick, Die griechische Überlieferung der Dialogi des Papstes Gregorius und ihre Verbreitung bei den Slaven im Mittelalter, (članak je objavljen u ovom broju Slova).

¹⁷ V. Wijk, Studien zu den altkirchenslavischen Paterika.

¹⁸ V. Wijk, O proishozdenii Egipetskogo Paterika, Sbornik v čest na prof. L. Miletič, Sofija 1933, str. 361—369.

danas proučeni. U svojoj analizi ovoga tipa paterika Van Wijk konstatira »da je duža redakcija Historia Lausiaca nastala kao rezultat slivanja starije redakcije tog istog teksta s drugom knjigom, poznatom u latinskom pod naslovom Historia monachorum in Aegypto« (str. 363). Čitav slavenski Lavsaik je preveden s grčkog. — Da bismo popunili osnovne do danas poznate podatke o ovom pateriku citirat ćemo ponovno Arhimandrita Leonida: »Egipatski paterik od 178 glava, djelo episkopa Paladija, posvećeno nekakvom velikašu Lavsu, preveden je također kod Južnih Slavena u XIV v. Kod nas se sreće rijetko u rukopisima XV—XVI v. Isp. rukopis Uvarov. bibl., u broju rukopisa Carskoga na bombicini XV v. № 363. Rukopis Troice-Sergijev. Lavre № 710, iz 1493. god. — Lavsaik u rukopisu Bibl. grofa Th. Tolstoja (sada Imperat. Publ. bibl.), iz 1648. god. II, № 129. Ruski prijevod je načinjen u Petrogradu 1850. godine.«¹⁹

Proučavanje većega broja pateričnih zbornika u kojima je izbor štiva veoma slobodan i koji su morali biti prilično rašireni, što znači da su bili popularni i u većoj upotrebi, dalo je osnova I. Jerjominu da iznese još jedno mišljenje o postojanju kompilativnog, »svodnog« paterika, što je zatim prihvatila i S. Nikolova i razradila u svojim posljednjim radovima.²⁰ Pozivajući se na rukopis № 1036 Narod. bibl. u Sofiji, koji bi, po njezinu mišljenju, trebao pripadati ovoj redakciji kompilativnog paterika, ona ide još i dalje i iznosi novu hipotezu, naime, da je Metodije preveo upravo taj »svodni« paterik. To bi bio zbornik pateričnih priča, sastavljenih prema izboru iz skitskog, sinajskog, azbučno-jerusalimskog paterika, a neke redakcije »svodnog« paterika sadrže i dijelove rimskog paterika (str. 232).

Na ovom stadiju proučavanja tekstova paterika nameće se kao neophodno izdanje tekstova i što je moguća preciznija tekstološka analiza same strukture paterika, neophodna za određivanje tipa i redakcije paterika. Zbog ovako slabe proučenosti i grčkih i slavenskih tekstova, koji će moći tek u uzajamnoj poredbenoj analizi dati neki precizniji zaključak, uzdržavamo se od iznošenja bilo kakvih kritičkih stavova, skepse ili neuvjerljivosti izloženih pogleda, a još manje se usuđujemo predložiti nove hipoteze.

¹⁹ Arhimandrit Leonid, Svedenija o slavjanskih i ruskih perezodah Paterikov..., 2—3.

²⁰ I. P. Jerjomin, Svodnyj Pateryk u pivdenno-slovjans'kix, ukrajins'komu ta moskovs'komu pys'menstvax, Zapysky Istoryčno-filologičnogo viddilu Ukr. A. N., kn. 12, 48—77; kn. 15, 54—101; K istorii drevnerusskoj perezvodnoj povesti, TODRJ, Leningrad 1936, T. 37—57.

Posljednji Simpozij o pateriku, održan u Beču od 19. V — 23. V 1974. godine, koji nije dao ništa novo u ovoj oblasti, pokazao je još jedanput osobito jasno izuzetnu složenost ove problematike i da će dalje proučavanje problema paterika moći ići samo putem minuciozne i duboke analize pojedinih tipova slavenskog paterika, povezanih sa odgovarajućim grčkim tekstovima.

Summary

THE PROBLEM OF TYPOLOGY OF THE SLAVIC PATERIKA

The article includes a short review of the basic types of Greek Paterika as established up to the present, and of their parallel Slavic translations: *Ἀνδρῶν ἁγίων βιβλος* — The Sketis Paterikon, *Μέγα Λειμωνάριον* — The Alphabetical Jerusalem Paterikon, *Λειμῶν πνευματικός* — The Sinai Paterikon, *Λαυσαϊκόν* — The Egyptian Paterikon, *Dialogi de vita et miraculis patrum Italicorum et aeternitate animarum* — The Rome Paterikon and The Slavic Compilation Paterikon (derived from various Paterika).

This review is followed by a discussion of the problem of the Slavic Paterika, which represents one of the most complex questions in the history of Old Church Slavonic literature. The Slavic Paterika are collections of apophthegms and anecdotes of the Christian Fathers. Their contents vary both in order and choice of material. Some items occur in a number of different Paterika, of several types. They are often enlarged by completely extraneous material: didactic and homiletic texts, or quotations from »Paenitentiale«. The titles of Slavic Paterika have not yet been satisfactorily fixed. Paterika of different types have been given identical titles. Because of this, despite a series of separately excellent investigations (eg. the contributions of N. van Wijk and others), it is impossible to consider that the relationship of extant Slavic Paterikon texts with their Greek originals has been settled, either in their hypothetical original content, or in their subsequent variations.

Though the Sketis, the Alphabetical-Jerusalem, the Sinai and also the Rome Paterika were translated into Slavic relatively very early, somewhere during the OCS period, because they were indispensable to monastic literature, the problem of the classification of Slavic Paterika is so far uninvestigated. On the one hand the absence of published editions of all basic types of Paterika, and on the other hand the lack of understanding of their relationship with Greek originals, necessitates much further study.